

ICS

ADVISEURS

Kerk & Visie

Een strategische kerkenvisie voor een duurzame toekomst van de kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal

Opdrachtgever
Gemeente Bloemendaal

Referentienummer
2200235

Datum
29 december 2021

Auteur(s)
Doriene Bakker, Chantal Pieterse en
Stijn Stevens

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Doel en scope kerkenvisie gemeente Bloemendaal	3
1.3 Rolverdeling	4
1.4 Aanpak opstellen kerkenvisie	4
1.5 Leeswijzer	5
2. Huidige situatie kerkgebouwen	6
2.1 Overzicht kerkgebouwen	6
3. In stand houden kerkgebouwen	8
3.1 Inhoudelijk	8
3.1.1 Terugloop ledenaantal	8
3.1.2 Plek in de samenleving	9
3.1.3 Duurzaamheid	12
3.2 Aanbevelingen	14
3.2.1 Vergroten benutting en betekenis van kerkgebouwen voor de samenleving	15
3.2.2 Verduurzaming en subsidies	16
4. Herbestemming kerkgebouwen	17
4.1 Inhoudelijk	17
4.2 Aanbevelingen	18
4.2.1 Stappenplan	18
Bijlage 1: Inspiratie - Landelijke voorbeelden	21
Bijlage 2: Overzicht subsidies	25

De inhoud van deze uitgave is eigendom van ICSadviseurs B.V. te Zwolle. Enkel de opdrachtgever waarmee ICSadviseurs B.V. een overeenkomst is aangegaan, heeft een gebruiksrecht voor deze uitgave. De inhoud en omvang van dat gebruiksrecht zijn vastgelegd in de algemene voorwaarden van ICSadviseurs B.V., d.d. december 2008, dan wel in de overeenkomst zoals hiervoor bedoeld. Elk ander gebruik van deze uitgave, door opdrachtgever en of derden is uitgesloten, inhoudende dat niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, via internet, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ICSadviseurs B.V.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Nederland telt meer dan 6.000 kerkgebouwen verspreid door het land. Kerkgebouwen hebben betekenis op verschillende niveaus in de samenleving. Voor de één vervult een kerkgebouw een religieuze rol, voor de ander heeft het een symbolische, culturele of kunsthistorische waarde. Daarnaast zijn kerken vaak beeldbepalend, drager van de sociale structuur of ankerpunten, zowel in fysieke als in emotionele zin. Bovendien zijn kerken interessante vastgoedobjecten. Naast de waardering voor de betekenis van de kerkgebouwen zijn er ook veel zorgen over de toekomst. Ontwikkelingen in de samenleving leiden tot een teruglopend kerkbezoek. De inkomsten van kerkeigenaren dalen en het behoud en beheer van kerkgebouwen komt steeds meer onder druk te staan. Soms leidt dit zelfs tot het sluiten van kerkgebouwen. Tijdelijk gebruik of herbestemming kunnen in dat geval passende oplossingen bieden.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft in 2019-2021 middelen beschikbaar gesteld aan gemeenten voor het opstellen van kerkenvisies. Een kerkenvisie is een strategische visie op de toekomst van kerkgebouwen. Het stelt eigenaren, overheden en betrokkenen in staat te anticiperen op de toekomst en eventuele komende veranderingen ten aanzien van functie, gebruik en eigendom van kerkgebouwen. Het opstellen van een kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, kerkeigenaren, inwoners en erfgoedorganisaties. Het gaat dan over alle kerkgebouwen in de gemeente: monumentaal en niet-monumentaal, nieuw en oud. Voor u ligt de kerkenvisie van de gemeente Bloemendaal.

De kerkenvisie is vormvrij. Een belangrijk doel is dat partijen met elkaar de dialoog aangaan over een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen. Dit resulteert in het uiteindelijke document waarin de afspraken, ideeën en eventuele uitwerkingen worden vastgelegd. De ervaring leert dat er verschillende soorten kerkenvisies zijn, variërend van een overzicht als uitkomst tot een proces als uitkomst en combinaties tussen beide¹.

Het is belangrijk om, bij het lezen van de kerkenvisie, in het achterhoofd te houden dat er een verschil is tussen kerkgemeenschappen en kerkgebouwen. Het ministerie heeft dit initiatief genomen tot het opstellen van een kerkenvisie om duurzaam en toekomstbestendig in stand houden van de gebouwen te borgen, omdat deze van betekenis zijn voor iedereen. De invulling van het gebruik van de gebouwen kan hierbij variëren (bijv. behoud in functie als kerk, gedeeltelijk andere functie, herbestemmen).

1.2 Doel en scope kerkenvisie gemeente Bloemendaal

De gemeente Bloemendaal heeft deze gelegenheid aangegrepen om in gesprek te gaan met de kerkbesturen, met als doel om elkaar te leren kennen, te weten wat er wel en niet speelt. Om hierop gezamenlijk een visie op de toekomst van kerkgebouwen te ontwikkelen. Hierbij is, op basis van de uitkomsten van de interviews en gezamenlijke bijeenkomsten, gekozen om te focussen op een 'proces als uitkomst'. De kerkenvisie beschrijft handvatten voor zowel het in stand houden als het herbestemmen van kerkgebouwen. Er wordt ingegaan op procedures over wie, wanneer met elkaar in contact treedt en wat men dan van elkaar verwacht.

Momenteel zijn alle kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal gericht op het in stand houden van hun kerkgebouw. Tijdens de 1 op 1 gesprekken en de werksessies zijn drie thema's naar voren gekomen die de meeste aandacht krijgen van de kerkbesturen en de rode draad vormen, wat betreft het in stand houden van kerkgebouwen. Dit zijn: terugloop ledenaantal, plek in de samenleving en duurzaamheid. Deze thema's worden nader uitgewerkt in voorliggende rapportage en zijn gericht op het behoud van de kerkgebouwen in hun huidige functie. Omdat herbestemming op dit moment voor de meeste kerkbesturen nog niet aan de orde is, maar de kerkbesturen en de gemeente wel het belang zien om hier vroegtijdig over na te denken, bevat deze rapportage ook een stappenplan en enkele aanbevelingen voor het herbestemmen van

¹ www.cultureelerfgoed.nl

kerkgebouwen. Dit stappenplan is bedoeld als hulpmiddel voor het moment dat dit in de toekomst gaat spelen.

Deze kerkenvisie is een gezamenlijk document, dat door de gemeente en kerkbesturen is opgesteld. De visie is bedoeld om samen te werken aan de toekomst van de kerkgebouwen en haar betekenis voor de samenleving.

De doelstellingen van de kerkenvisie zijn:

- het inrichten van een proces om samen met betrokken partijen te komen tot een integrale kerkenvisie;
- het inventariseren van de opgave;
- het creëren van een goede relatie tussen kerkbesturen en de gemeente;
- duidelijkheid over de rol van de gemeente en de kerkbesturen;
- anticiperen op de toekomst van de kerkgebouwen monumentaal en niet-monumentaal.

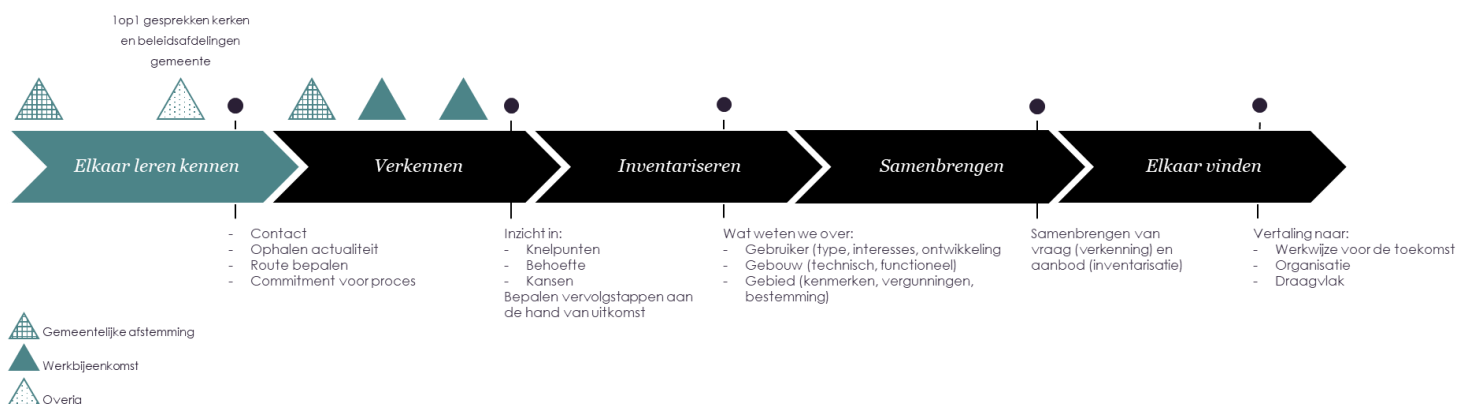
1.3 Rolverdeling

De gemeente heeft het initiatief genomen voor het opstellen van deze kerkenvisie, vanuit haar brede maatschappelijke rol en de brede maatschappelijke betekenis die kerkgebouwen hebben voor haar inwoners. Bij de gemeente komen de verschillende belangen samen: zowel ruimtelijk, economisch, cultureel als sociaal. Daarnaast is de landelijke beweging dat een fors deel van de kerkgebouwen de religieuze functie verliest een maatschappelijke opgave, en daarmee opgave voor de overheid. De gemeente Bloemendaal ziet haar rol in het proces om te komen tot een kerkenvisie als faciliterend: de gemeente brengt kerkbesturen met elkaar in contact, stelt hen in staat om met elkaar in gesprek te gaan en legt de verbinding met de ambtelijke organisatie bij vragen waarbij de gemeente kan faciliteren (o.a. dorpscoördinatoren, erfgoed kennis, herbestemming). ICSadviseurs begeleidt dit traject, in opdracht van de gemeente, als onafhankelijke procesbegeleider. De kerkbesturen zijn, als eigenaar en/of gebruiker van de kerkgebouwen, betrokken bij het opstellen van deze kerkenvisie.

De meerwaarde van dit gezamenlijke proces, met als uitkomst de visie, is gelegen in het maatschappelijk belang van de kerkgebouwen zoals genoemd in de inleiding en de zorgen over de toekomst.

1.4 Aanpak opstellen kerkenvisie

Onderliggend document is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de gemeente Bloemendaal en de kerkbesturen in de gemeente. Het proces kenmerkt zich door vijf fases: *elkaar leren kennen*, *verkennen*, *inventariseren*, *samenbrengen* en *elkaar vinden*.

Alle kerkbesturen zijn door de gemeente geïnformeerd en uitgenodigd om deel te nemen aan dit proces. Naast bureaustudie en periodiek overleg met de gemeente, zijn 1 op 1 gesprekken met de kerkbesturen en gezamenlijke werksessies georganiseerd om de kerkenvisie inhoud te geven. In wisselende samenstelling, zijn de volgende kerkbesturen betrokken geweest bij het proces: Dorpskerk Bloemendaal, De Kapel, Sint-Raphael, Adventskerk, De Nieuwe Kring, O.L. Vrouwe ten Hemelopneming Kerk, Het Trefpunt en de Hervormde gemeente Bennebroek.

1 op 1 gesprekken

Aan het begin van het traject zijn 1 op 1 gesprekken gehouden met vertegenwoordigers van 6 kerkgebouwen. Doel van deze gesprekken was driedelig:

- het eenduidig informeren van de kerkbesturen over het proces en de motivatie van de gemeente om met een kerkenvisie aan de slag te gaan;
- commitment van de kerkbesturen voor het proces en betrokkenheid en eigenaarschap voor de kerkenvisie;
- ophalen welke thema's bij de kerkbesturen spelen en relevant zijn voor het proces en de kerkenvisie.

Werksessies

In totaal zijn er drie gezamenlijke werksessies georganiseerd met een afvaardiging van de kerkbesturen en de gemeente Bloemendaal:

- De eerste werksessie stond in het teken van kennis maken en verkennen. De thema's zoals opgehaald in de 1 op 1 gesprekken zijn toegelicht aan de hand van inspirerende praktijkvoorbeelden, waarna de aanwezigen met elkaar in gesprek zijn gegaan over de thema's.
- De tweede werksessie had als doel verdiepen. Op basis van de eerste uitwerking van de thema's, die over zijn gebleven uit de eerste werksessie, in de concept kerkenvisie is in deze werksessie gekeken naar resultaten, zijn vervolgspraken geformuleerd en is er getoetst of alle thema's voldoende en op de juiste manier aan de orde komen.
- In de derde en laatste werksessie is de definitieve rapportage besproken. Belangrijkste vraag om te beantwoorden in deze werksessie was: 'Een kerkenvisie en dan...'. Daarnaast zijn afspraken gemaakt over het vaststellen en aanbieden van de kerkenvisie.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal. Hoofdstuk 3 gaat in op het in stand houden van kerkgebouwen en hoofdstuk 4 op het herbestemmen van kerkgebouwen. Deze beide hoofdstukken bevatten een beschrijving van relevante thema's, lokale voorbeelden en aanbevelingen.

2. Huidige situatie kerkgebouwen

Om een beeld te krijgen van de bestaande kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal is in dit hoofdstuk een overzicht weergegeven van de aanwezige kerkgebouwen en een aantal kenmerken per gebouw.

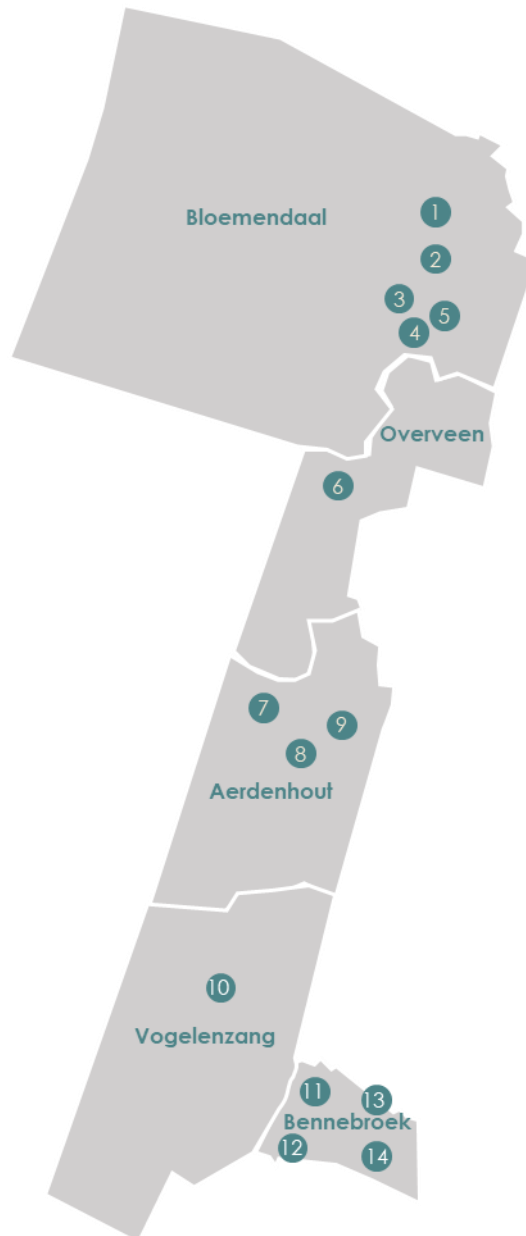
2.1 Overzicht kerkgebouwen

De gemeente Bloemendaal bestaat uit vijf dorpskernen: Aerdenhout, Bennebroek, Bloemendaal, Overveen en Vogelenzang.

In de gemeente staan 14 kerkgebouwen. Hiervan zijn 5 gebouwen een rijksmonument, 6 gebouwen een gemeentelijk monument en 3 gebouwen zonder monumenten status. Het bouwjaar van de kerkgebouwen varieert van de 17^e eeuw t/m de 20^e eeuw. Een aantal gebouwen beschikken over waardevol interieur/goederen.

Bijna alle gebouwen hebben een religieuze functie. In totaal zijn er vijf denominaties aanwezig in de gemeente. De verdeling van de denominaties over de kerkgebouwen is als volgt: 4 protestants, 5 rooms-katholiek, 1 vrij-katholiek, 1 vrijzinnigen en 1 oecumenisch. Naast de religieuze functie, is voor de meeste gebouwen van toepassing dat ook ruimten verhuurbaar wordt gesteld aan derden. Gebruikers zijn bijvoorbeeld Stichting Welzijn Bloemendaal en verenigingen.

In de gemeente zijn twee kerkgebouwen die geen religieuze functie meer hebben. Zie hoofdstuk 4 voor meer informatie over de huidige functie van deze gebouwen.

<p>1. Allerheiligst Sacrement Bloemendaal Bouwjaar 1968 Geen monumenten status Religieuze functie buiten gebruik sinds 2004 Huidige functie: Zorg en gezondheid</p>		<p>8. Adventskerk Aerdenhout Bouwjaar 1958 Rijksmonument Protestantse kerk in Nederland (PKN) Overige gebruikers: ja Wettelijk eigenaar: Protestantse Gemeente te Aerdenhout Waardevol interieur/goederen: ja</p>	
<p>2. Dorpskerk Bloemendaal Bloemendaal Bouwjaar 1635-1636 Rijksmonument Protestantse kerk in Nederland (PKN) Overige gebruikers: ja Waardevol interieur/goederen: ja</p>		<p>9. De Nieuwe Kring Aerdenhout Bouwjaar 1924 Gemeentelijk Monument Oecumenisch Wettelijk eigenaar: Vereniging De Nieuwe Kring Overige gebruikers: ja Waardevol interieur/goederen: nee</p>	
<p>3. De Kapel Bloemendaal Bouwjaar 1925 Gemeentelijk Monument Vrijzinnigen Nederland (VrN) Wettelijke eigenaar: Vereniging Centrum voor Religieuze Bezinning, De Kapel</p>		<p>10 O.L. Vrouwe ten Hemelopneming Kerk Vogelzang Bouwjaar 1858-1861 Rijksmonument Rooms-Katholieke Kerk in Nederland (RKK) Wettelijke eigenaar: parochie Waardevol interieur/goederen: ja</p>	
<p>4. Heilige Drie-Eenheid Bloemendaal Bouwjaar 1992 Geen monumenten status Rooms-Katholieke Kerk in Nederland (RKK)</p>		<p>11. Het Trefpunt Bennebroek Bouwjaar 1983 Geen monumenten status Protestantse kerk in Nederland (PKN) Wettelijk eigenaar: Protestantse Gemeente 'Het Trefpunt' te Bennebroek Overige gebruikers: ja Waardevol interieur/goederen: ja</p>	
<p>5. Sint Raphael Bloemendaal Bouwjaar 1926 Gemeentelijk Monument Vrije Katholieke Kerk (VrKK) Overige gebruikers: ja Wettelijk eigenaar: De Vrij-Katholieke Kerk in Nederland Waardevol interieur/goederen: ja</p>		<p>12. Kapel Geestgronden Bennebroek Bouwjaar 1932 Gemeentelijk monument Protestantse kerk in Nederland (PKN) Religieuze functie buiten gebruik sinds 2021 Functie n.t.b.</p>	
<p>6. O.L. Vrouwe Onbevlekt Ontvangen Kerk Overveen Bouwjaar 1855-1856 Rijksmonument Rooms-Katholieke Kerk in Nederland (RKK)</p>		<p>13. Hervormde gemeente Bennebroek Bennebroek Bouwjaar 1679-1682 Rijksmonument Protestantse kerk in Nederland (PKN) Overige gebruikers: nee Wettelijk eigenaar: Hervormde gemeente te Bennebroek Waardevol interieur/goederen: ja</p>	
<p>7. Heilige Antonius van Padua Aerdenhout Bouwjaar 1922 Gemeentelijk Monument Rooms-Katholieke Kerk in Nederland (RKK)</p>		<p>14. Heilige Jozef Bennebroek Bouwjaar 1900 Gemeentelijk Monument Rooms-Katholieke Kerk in Nederland (RKK)</p>	

3. In stand houden kerkgebouwen

In dit hoofdstuk worden de drie thema's, zoals opgehaald in de 1 op 1 gesprekken en verder verkend in de werksessies, met betrekking tot het in stand houden van kerkgebouwen nader uitgewerkt. De thema's zijn: terugloop ledenaantal, plek in de samenleving en duurzaamheid. Onderstaand wordt elk thema beschreven aan de hand van de ambitie en behoefte van de kerkbesturen aangevuld met een verdere toelichting op het thema en een lokaal voorbeeld. Bijlage 1 bevat per thema een landelijk voorbeeld. Het hoofdstuk sluit af met aanbevelingen.

3.1 Inhoudelijk

3.1.1 Terugloop ledenaantal

In de gemeente Bloemendaal merken de kerkbesturen, in lijn met de landelijke ontwikkeling, dat het aantal kerkgangers en de kerkbetrokkenheid afneemt. Dit leidt tot druk op zowel de financiën als de organisatie, en uiteindelijk misschien zelfs het kerkgebouw. Vooralsnog leidt de situatie in Bloemendaal nog niet tot onhoudbare situaties, maar dit zal op termijn bij een aantal besturen veranderen. Het is duidelijk geworden dat momenteel ieder kerkbestuur voor zich nadenkt over een toekomstbestendige situatie van hun kerkgemeenschap en kerkgebouw.

De ambitie en verwachting van de meeste kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal is om de kerkgemeenschap en het kerkgebouw minimaal de komende 5 jaar in stand te houden. In lijn met deze ambitie is er behoefte om te onderzoeken hoe de druk op de financiën en de organisatie, en daardoor uiteindelijk ook het gebouw, in ieder geval gedurende deze periode, kan worden verlaagd.

Druk op de financiën

De instandhouding van een kerkgemeenschap en gebouw is onder meer een financiële opgave. De exploitatie van kerkgebouwen bestaat onder andere uit de volgende lasten: onderhoud, energie, verzekeringen, personeel en onderhoud. Tegenover de kosten staan diverse inkomstenbronnen. Dit zijn inkomsten die direct gerelateerd zijn aan het religieuze gebruik (de jaarlijkse kerkelijke bijdrage van kerkleden, collectes, giften en legaten) maar ook inkomsten uit vergoedingen voor uitvaartbijeenkomsten en kerkelijke inzegeningen van huwelijken, verhuur, fondsen, sponsoring, crowdfunding en subsidies.

Druk op de organisatie

Kerken en hun kerkgebouwen worden voornamelijk draaiende gehouden door vrijwilligers. De terugloop van het aantal kerkgangers en een afname van de kerkbetrokkenheid leidt ertoe dat op steeds minder mensen een groter beroep moet worden gedaan en dat functies moeilijker te vervullen zijn. Vrijwilligers zijn beperkt inzetbaar qua tijd.

Druk op de kerkgebouwen

Een gevolg van de druk op de financiën alsmede de organisatie kan zijn dat het niet langer houdbaar is om een kerkgebouw in stand te houden.

Kerk past niet meer in de jas die in de vorige eeuw gegoten zat

Toen Het Trefpunt in Bennebroek begin jaren 80 nieuw werd gebouwd, telde de kerk bijna 700 leden. De samenstelling van de leden was zeer divers en er waren veel jonge gezinnen met kinderen. De kerkzaal is daarop gedimensioneerd, alsmede de bijgebouwen waar ruimte is voor catechese, verenigingen, jeugd- en jongerenwerk, gesprekskringen, etc.

Inmiddels telt de kerk nog circa 275 leden waarbij de groep jeugd vrijwel afwezig is. Er is sprake van vergrijzing en dit levert in toenemende mate problemen op bij het invulling geven aan allerlei functies, vrijwilligerswerk en ook vorming, toerusting en leiding. Daarnaast lopen de inkomsten (vaste vrijwillige bijdrage) ook fors terug. Bij ongewijzigd beleid zal deze ontwikkeling versneld doorzetten met een ongewenst resultaat.

Er is veel energie gestoken in het vinden van huurders, om zo de leegstand van zowel kerk als zalen tegen te gaan. Dit heeft tot successen geleid, maar de kerkzaal zelf is te groot en wordt maar enkele uren per week gebruikt. Verwarming is dan kostbaar. De bijgebouwen (zalen) zijn niet optimaal van bouwkundige kwaliteit, zodat multifunctioneel gebruik beperkt mogelijk is door bijvoorbeeld slechte akoestische eigenschappen.

Ook is in coronatijd geïnvesteerd in audiovisuele apparatuur zodat de kerkdiensten gestreamd kunnen worden. Of, en in welke mate, dit de fysieke kerkgang negatief beïnvloedt, is nog niet duidelijk.

Bron: kerkbestuur.

3.1.2 Plek in de samenleving

De meeste kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal bevinden zich op een centrale plek. Van oudsher is het kerkgebouw het middelpunt voor de gemeenschap, voor samenkomst en ontmoeting. Zoals beschreven in de introductie vervullen kerkgebouwen verschillende betekenissen in een gemeenschap. De ervaring is dat steeds minder mensen binding hebben met het kerkgebouw als plek voor religie.

De ambitie van de kerkbesturen is om het kerkgebouw, naast de religieuze functie, als belangrijke plek in de samenleving te versterken. De behoefte van de meeste kerkbesturen hierbij is om inzicht te krijgen in mogelijke kansen en manieren om hieraan bij te dragen, waarbij de focus vooral op nevengebruik ligt. Waar dit leidt tot meerwaarde willen kerkbesturen hierin samen optrekken, met elkaar maar ook met de gemeente.

Nevengebruik

Veel kerkgebouwen staan een groot gedeelte van de week leeg. Kerkbesturen zoeken steeds meer naar kansen om naast de activiteiten die passen bij het kerk-zijn, het kerkgebouw multifunctioneler in te zetten. Nevengebruik leidt tot extra inkomsten en zorgt ervoor dat de kerk dichterbij de maatschappij komt te staan. Hierbij is een goede balans tussen religieuze en niet-religieuze activiteiten van belang. Oftewel nevengebruik moet passen bij de kerk en de omgeving. Mogelijke belemmeringen voor nevengebruik zijn een tekort aan vrijwilligers en de inrichting en faciliteiten van het kerkgebouw. Voor de rooms-katholieke kerken geldt dat een kerkgebouw een permanent gewijde en heilige ruimte is. Dit legt beperkingen op aan het nevengebruik.

Aanpassingen aan het gebouw

Nevengebruik vraagt om andere voorzieningen en leidt soms tot noodzakelijke aanpassingen aan het kerkgebouw. Denk aan het realiseren van bijruimten zoals pantry's, toiletvoorzieningen of aparte vergaderzalen. Maar ook het realiseren van een horecavoorziening en aanpassingen op grond van voorschriften van de brandweer. Vaste opstellingen van (kerkelijk) meubilair worden steeds meer als beperking gezien.

Voorbeeld: Multifunctioneel gebruik Het Trefpunt te Bennebroek

De Protestantse Gemeente 'Het Trefpunt' te Bennebroek wil open naar buiten zijn en dienstbaar aan mensen in de omgeving. Omzien naar elkaar wordt als belangrijke waarde gezien. Eén van de vormen is het Trefpuntcafé. Deze activiteit wordt iedere eerste vrijdag van de maand georganiseerd met als doel gesprek en ontmoeting in een ontspannen sfeer, voor mensen van binnen en buiten de kerk. Na ontvangst met koffie is er een boeiend verhaal van een bijzondere gast over een actueel thema's (bijvoorbeeld zorg, politiek, kunst, gezondheid, religie, economie en natuur). Een ander initiatief zijn de ontmoetingsochtenden, voor het gesprek over onderwerpen die de mens bezighouden. Ook zijn er maandelijks koffieochtenden met een open inloop en is er jaarlijks programma Bezinning en Verdieping.

Naast religieus gebruik zet de kerkgemeenschap in op het gebruik van het gebouw door derden. Vaste huurders zijn o.a. het Cultureel Centrum Bennebroek (CCB), huiswerkklas, KBO-PCOB, oratoriumkoor, fotoclub en projectkoren. Daarnaast zijn er huurders die eenmalig of voor kortdurende activiteiten gebruik maken van Het Trefpunt. Bijvoorbeeld buurtbemiddeling, VVE's van nabijgelegen appartementencomplexen, tuindersvereniging, jubilea, trainingen, stembureau en informatiebijeenkomsten.

Bronnen: kerkbestuur, <http://www.pkntrefpunt.nl/>, <https://www.groenekerken.nl/kerken/het-trefpunt/>

Voorbeeld: Ontmoetingsplek in Aerdenhout

De kerkgemeenschap van De Nieuwe Kring stelt het gebouw beschikbaar aan Stichting Welzijn Bloemendaal. Zij organiseren hier elke dinsdag de Sociëteit Aerdenhout met een gevarieerd en interessant programma met afwisselende thema's zoals een boekbespreking, film, muziek, gedichten analyseren, architectuur of toneel. Hiermee is het gebouw een ontmoetingsplek voor gelijkgestemden in de (wijde) omtrek van Aerdenhout.

Bronnen: kerkbestuur, <https://www.welzijnbloemendaal.nl/societeit-aerdenhout/>

Voorbeeld: De Kapel voor culturele activiteiten

Het kerkgebouw van de Kapel in Bloemendaal wordt naast religieuze activiteiten, ook regelmatig gebruikt voor culturele activiteiten. Zo repeteert het Duin en Kruidkoor in het gebouw. Dit is een seniorenkoor en betreft een samenwerkingsverband tussen Welzijn Bloemendaal en de muziekschool. Daarnaast wordt het gebouw een aantal keer per jaar verhuurd aan het Conservatorium Den Haag voor concerten.

Bron: kerkbestuur

Voorbeeld: Belangrijk voor inwoners Vogelenzang

De O.L. Vrouw ten Hemelopneming bestaat al meer dan 150 jaar en neemt een dominante positie in het dorp in. Het kerkgebouw is vanuit vele richtingen en van verre te zien.

In 2020 is een enquête verspreid onder de inwoners van Vogelenzang met de vraag: "Hoe belangrijk vindt u dat de kerk in het dorp staat en blijft bestaan?" en "welke activiteiten kunnen er in het gebouw worden gehouden als de kerk blijft bestaan?". Uit de enquête blijkt dat 91% van de respondenten graag ziet dat het kerkgebouw blijft bestaan. Als de kerk blijft bestaan vinden de Vogelenzangers dat er ook ruimte moet zijn voor culturele evenementen. Als het gebouw blijft bestaan, maar niet als kerk, vindt men dat er mogelijkheden moeten zijn voor appartementen of woningen. Ook zou er een meditatie of stiltecentrum kunnen worden gerealiseerd.

Bronnen: kerkbestuur, [https://reliwiki.nl/index.php/Vogelenzang, Kerkweg 1 - O.L. Vrouw ten Hemelopneming](https://reliwiki.nl/index.php/Vogelenzang,_Kerkweg_1_-_O.L._Vrouw_ten_Hemelopneming)

Voorbeeld: Dorpskerk centraal in het dorp

De Dorpskerk in Bloemendaal staat letterlijk centraal in het dorp. Het is mogelijk ruimten in het gebouw te huren voor rouw- en trouwdiensten/bijeenkomsten, maar ook voor andere (culturele) evenementen.

Bronnen: kerkbestuur, <https://kerkpleinbloemendaal.nl/kerkgebouw/zalenverhuur/>

3.1.3 Duurzaamheid

De kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal zijn zich bewust van het belang van duurzaamheid en sommigen hebben reeds aanpassingen aan het gebouw ten behoeve van verduurzaming uitgevoerd. Het toepassen van duurzaamheidsmaatregelen biedt soms kansen om de hoge onderhoudskosten en energielasten van een kerkgebouw te verminderen. Echter, zijn kerkgebouwen soms lastig te verduurzamen en kan de financiële situatie van een kerkbestuur ook een belemmering zijn om te investeren in duurzaamheid. Aangegeven wordt dat men niet altijd beschikt over de benodigde kennis en kunde, of de mankracht om zich met dit thema bezig te houden.

De ambitie van de kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal is om aandacht te hebben voor de verduurzaming van kerkgebouwen. Men is zich ervan bewust dat verduurzaming van kerkgebouwen maatwerk is, maar heeft wel behoefte aan het uitwisselen van kennis en ervaring betreft duurzaamheid. Met elkaar en met de gemeente. Onderdeel hiervan is informatie over Rijks-, provinciale of gemeentelijke duurzaamheids subsidies.

Kleine en grote maatregelen

Verduurzaming van kerkgebouwen is variërend van eenvoudige, snelle aanpassingen en meer complexe aanpassingen die invloed op hebben op de cultuurhistorische waarde van het gebouw. Vaak richt verduurzaming zich op een of meerdere van de volgende thema's: duurzame energiebronnen, duurzaam verwarmen, isoleren en ventileren en groenvoorziening rondom het pand. Een aantal voorbeelden van kleine maatregelen zijn: het aanbrengen van tochtwering, LED verlichting, isolerend raamfolie, temperatuurregeling per ruimte, groen energiecontract en waterbesparende toiletten. Grotere ingrepen zijn bijvoorbeeld isolatie, dubbelglas, vloerverwarming en zonnepanelen.

Voorbeeld: Dorpskerk Bloemendaal

Sinds oktober 2018 mag de Dorpskerk Bloemendaal zich officieel een Groene Kerk noemen. Dit betekent dat onder leiding van een werkgroep de gemeente ieder jaar één of meerdere stappen zet op weg naar verduurzaming. De kerkgemeente was al actief met de verkoop van Fair Trade artikelen, ondersteuning van de Voedselbank, kledinginzameling en verantwoord onderhoud van de kerktuin. De afgelopen jaren zijn daar de volgende thema's aan toegevoegd: Green Key is leidraad bij gebouwenbeheer geworden, het energieverbruik wordt bewaakt, er zijn bijenkorven geplaatst in de kerktuin en bij de garderobe is een inzamelpunt om hergebruik te stimuleren. Verder wordt ieder najaar samen met de predikant de Groene Zondag voorbereid. De komende tijd wordt met elkaar gezocht naar theologische inspiratie en verdieping rond duurzaamheid. De werkgroep doet verslag in het Maandbericht.

De werkgroep wil binnen de kerkelijke gemeente invulling geven aan het begrip duurzaamheid door concrete stappen te zetten op het gebied van duurzaamheid, sociale gerechtigheid en goed rentmeesterschap over de schepping. Ze vragen aandacht voor:

- Duurzaam verbouwen en onderhouden van de gebouwen.
- Duurzaam beheer van kerkelijke financiën (onder andere belegging in Oiko kredietcertificaten).
- Vergroenen en minimaliseren van verbruik van energie, water, papier en grondstoffen.
- Bevorderen van de bewustwording van goed rentmeesterschap tijdens wijkbijeenkomsten.
- Bevorderen van sociale binding in de buurt, bestrijding van eenzaamheid en stille armoede.
- Duurzaam en ecologisch beheer en onderhoud van de kerktuin met bijdragen aan de kringloop.
- Gebruiken van ecologisch en eerlijk voedsel en drinken (bijvoorbeeld Fair Trade producten).
- Bijdragen aan sociale gerechtigheid (Fair Trade, De Ark gemeenschap, opvang vluchtelingen).

Bronnen:

<https://kerkpleinbloemendaal.nl/over-ons/wie-wij-zijn/wij-zijn-een-groene-kerk/>

<https://www.groenekerken.nl/kerken/protestantse-gemeente-van-bloemendaal-en-overveen/>

Voorbeeld: Trefpunt te Bennebroek

Als Groene Kerk heeft duurzaamheid ook bij Het Trefpunt te Bennebroek alle aandacht. Voorbeelden van reeds gerealiseerde duurzame maatregelen zijn:

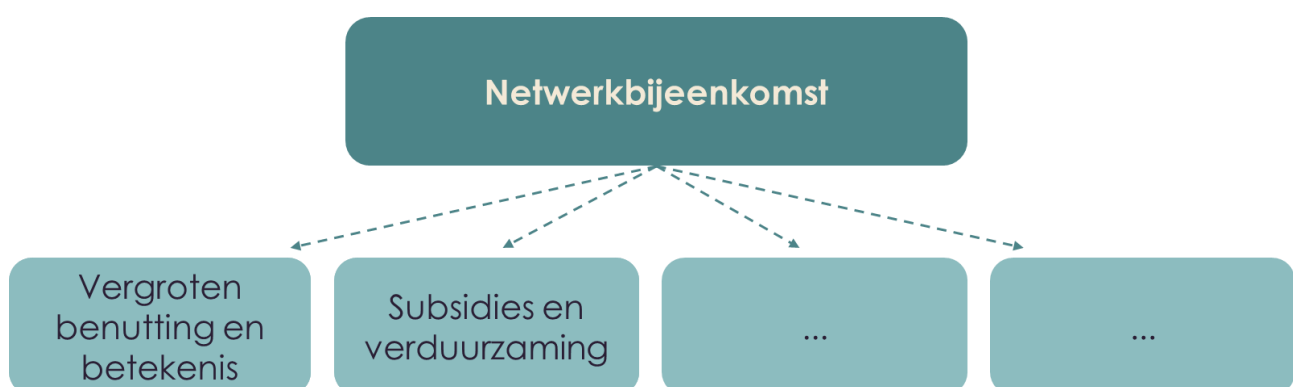
- Duurzame en onderhoudsvriendelijke herstructurering van de buitenruimte. Bijvoorbeeld middels LED verlichting en aandacht voor het gebruik van vrijkomende materialen.
- Milieuvriendelijk beheer van de tuin en bestrating door vrijwilligers.
- Energiescan door De Energieke Burger inclusief IR-opname om koudebruggen te detecteren.
- Aanschaf dubbel glas.
- Nieuwe HR-verwarmingsketels.
- 64 zonnepanelen op bijgebouw (mede dankzij subsidie van gemeente Bloemendaal en provincie Noord-Holland).
- Bij aanschaf van nieuwe spullen wordt gelet op de milieu-impact en het energieverbruik.
- Schoonmaak met milieuvriendelijk materiaal.
- Fair Trade koffie en thee.
- Afvalscheiding.

Bronnen: Kerkbestuur, <https://www.groenekerken.nl/kerken/het-trefpunt/>

3.2 Aanbevelingen

In voorgaande hoofdstukken zijn de resultaten van de 1 op 1 gesprekken en de 1^e werksessie ten aanzien van de gezamenlijke thema's weergegeven. In de 1^e en 2^e werksessie hebben de kerkbesturen en de gemeente deze thema's verder verkend en aangevuld. In de 2^e en 3^e werksessie zijn we vervolgens gekomen tot de volgende werkwijze met betrekking tot het in stand houden van kerkgebouwen.

Twee keer per jaar wordt een fysieke netwerkbijeenkomst georganiseerd voor de kerkbesturen. De gemeente Bloemendaal is initiator en facilitator van de netwerkbijeenkomst en stelt gezamenlijk met de kerkbesturen de agenda op. Het idee is om elke netwerkbijeenkomst te koppelen aan een thema. In de werksessies zijn al een tweetal relevante thema's opgehaald: vergroten benutting en betekenis van kerkgebouwen voor de samenleving, en subsidies en verduurzaming. Meer hierover is te lezen in hoofdstuk 3.2.1 en hoofdstuk 3.2.2.

Afhankelijk van het thema worden relevante sprekers uitgenodigd en/of deelt een kerkbestuur uit de gemeente Bloemendaal haar ervaring met betrekking tot dit thema. Naar behoefte worden ook andere relevante partijen uit de gemeente uitgenodigd. Zoals ambtenaren (bijvoorbeeld Erfgoed, Duurzaamheid of Ruimtelijke Ontwikkeling), dorpscoördinatoren² en ondernemersverenigingen. De bijeenkomsten worden zoveel mogelijk georganiseerd in één van de kerkgebouwen, omdat dit bijdraagt aan het leren kennen van elkaars locaties.

Wanneer tijdens de netwerkbijeenkomst blijkt dat er behoefte is om verder door te praten over een thema of hierin samen op te trekken, is het denkbaar dat hier aparte werkgroepen voor worden opgericht die voor een bepaalde periode samen aan de slag gaan met een thema.

3.2.1 Vergroten benutting en betekenis van kerkgebouwen voor de samenleving

In de basis staan kerken open voor iedereen. Met hier en daar kleine verschillen, betekent dit dat de kerkbesturen, naast het eigen gebruik door haar leden en bezoekers bij religieuze activiteiten, het gebouw idealiter ook een plek is voor alle inwoners van de gemeente. Kerkbesturen zoeken steeds meer naar kansen om het kerkgebouw multifunctioneler in te zetten om hier invulling aan te geven.

Nevengebruik

Kerkbesturen zien de toegevoegde waarde en ook de noodzaak om hun blik te verruimen en het kerkgebouw open te stellen voor nevengebruik. Kerkbesturen buigen zich als zelfstandig functionerende organisatie intern over de teruglopende ledenaantallen. Verhuur van ruimten biedt een potentiële inkomstenbron waarmee de druk op financiën kan worden verlaagd en daarmee de instandhouding van het gebouw in haar religieuze functie kan worden geborgd. Door een netwerk te creëren, tussen kerkbesturen onderling, met de gemeente, en met overige relevante partijen en inwoners kan de brede maatschappelijke waarde van kerkgebouwen toenemen en beter ingespeeld worden op mogelijke kansen in de samenleving en de maatschappelijke vraagstukken. Verhuur van ruimten kan bijvoorbeeld gericht zijn op brede bezinning, de kerk als cultuurpodium (voor theater, dans, literatuur en exposities), en/of de kerk als plek voor welzijnsactiviteiten. Hiermee kan het kerkgebouw bijgedragen aan het verkleinen van eenzaamheid binnen de gemeente. Aandachtspunt hierbij is te zoeken naar een juiste balans aan ontmoetingsplekken in een kleine gemeenschap.

Kerkbesturen treden samen naar buiten toe

Een bezoek aan een kerkgebouw kan worden gestimuleerd wanneer kerkbesturen samen naar buiten toe treden. Denk bijvoorbeeld aan het verbeteren van de bewegwijzering, verwijzingen via informatiemateriaal, het maken van een kerkenbrochure, het opzetten van een gemeentelijke kerkenwebsite en kerkenroutes opstellen waarbij wordt aangesloten bij bestaande wandel- en fietsroutes.

Gezamenlijke programmering

Nog een stap verder in de samenwerking tussen kerkbesturen gaat een gezamenlijke programmering. Kerkbesturen kunnen samenwerken bij zowel religieuze als niet-religieuze activiteiten. Voorbeelden zijn het organiseren van projecten en activiteiten, het verzorgen van rondleidingen en lezingen en orgelconcerten. Een voorbeeld is het creëren van een gezamenlijke activiteit voor de jeugd, met als doel om deze doelgroep aan de kerk te verbinden. Samenwerking met scholen is hierbij benoemd als kans.

Betrokkenheid samenleving bij instandhouding kerkgebouwen vergroten

Kerkgebouwen hebben vaak betekenis voor haar omgeving. Een manier om deze gebouwen duurzaam en toekomstbestendig in stand te houden is door middel van het betrekken van de samenleving bij het gebouw. Zowel door de gebouwen open te stellen voor de omgeving, maar ook door bijvoorbeeld 'vrienden van...' op te richten. In dit voorbeeld worden donaties geworven van mensen en bedrijven die, op welke manier dan ook, een verbinding hebben met een kerkgebouw en bereid zijn om hieraan een (financiële) bijdrage te leveren. Interessant is om te verkennen welke lokale en landelijke voorbeelden hiervan zijn.

² Het doel van de dorpscoördinator is om als spin in het web te fungeren in een dorpskern van Bloemendaal. Het is de centrale figuur tussen de diverse formele en informele netwerken op het gebied van Welzijn en Zorg. Een verbinder die netwerken, inwoners, organisaties en de gemeente aan elkaar koppelt en burgerinitiatieven ondersteunt.

3.2.2 Verduurzaming en subsidies

Tijdens het proces is gebleken dat kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal behoefte hebben aan het uitwisselen van kennis en ervaring over onder andere verduurzaming van het kerkgebouw en in bredere zin kennis over subsidiemogelijkheden. En mogelijk hierin ook samen kunnen en willen optrekken. Waar het ene kerkbestuur reeds ervaring heeft met duurzaamheid (bijv. als Groene Kerk³), heeft een ander kerkbestuur dit nog minder. Het delen van kennis en ervaringen is daarmee relevant en inspirerend. Daarnaast is bijvoorbeeld voor de verduurzaming van kerkgebouwen specifieke/specialistische kennis nodig. Subsidies bieden een mogelijkheid om de instandhouding van kerkgebouwen (al dan niet in functie) te verbeteren. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen rijks-, provinciale en gemeentelijke subsidies. Bijlage 2 bevat een overzicht van relevante subsidies.

³ Groene Kerken stimuleert kerken om te verduurzamen en groener te worden. Dit doen zij middels een nieuwsbrief die prikkelt tot actie en een uitgebreide toolkit met praktische informatie. Bovendien worden regelmatig activiteiten georganiseerd, waarin ontmoeting en het uitwisselen van ervaringen een belangrijke rol spelen. Een aantal kerken in de gemeente Bloemendaal is reeds aangesloten bij het initiatief van Groene Kerken.

4. Herbestemming kerkgebouwen

4.1 Inhoudelijk

Uit de gesprekken met de kerkbesturen is gebleken dat herbestemming voor het merendeel momenteel nog niet aan de orde is. De verwachting is dat over 5 jaar meer kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal te maken zullen gaan krijgen met herbestemming. In dit proces is daarom bewust gekozen om de kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal in deze fase nog niet uitgebreid te inventariseren en daarbij zogenaamde factsheets of gebouwenpaspoorten te ontwikkelen waarbij onder andere inzicht wordt gegeven in de herbestemmingspotentie van een gebouw. Wel zien de kerkbesturen en de gemeente het belang om vroegtijdig na te denken over herbestemming. Hieronder is een lokaal voorbeeld van een herbestemde kerk opgenomen. Ter aanvulling bevat bijlage 1 een landelijk voorbeeld.

Wanneer kerkgebouwen hun religieuze functie verliezen, hebben zij nog steeds een cultuurhistorische en maatschappelijke betekenis. Het behoud van de kerkgebouwen, al dan niet in met een andere functie, is daarom van belang. De Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) onderschrijft dat het sluiten van de kerk haar deuren een emotioneel proces is, en het vinden van een nieuwe bestemming voor een kerkgebouw niet altijd gemakkelijk is. Soms is de gebouwstructuur belemmerend en nieuwe functies stellen nieuwe eisen aan het gebouw. Bij ingrijpende aanpassingen zouden de monumentale waarden van een kerk (onbedoeld) kunnen worden aangetast. De aanpassingen die een herbestemming met zich meebrengt, vragen altijd om het maken van afwegingen. Er is behoefte aan een stappenplan, wat helpend is op het moment dat herbestemming in de toekomst gaat spelen.

Voorbeeld: Kerkgebouwen met een maatschappelijke functie

Twee kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal hebben momenteel de functie zorg en gezondheid.

Het kerkgebouw Allerheiligst Sacrament heeft sinds 2004 geen religieuze functie meer. Momenteel is in dit kerkgebouw Huisartsencentrum Bloemendaal gevestigd.

Kapel Geestgronden is onderdeel van een terrein op de grens tussen Bennebroek en Vogelenzang. GGZ inGeest en de gemeente Bloemendaal zijn het terrein gedeeltelijk aan het herontwikkelen onder de projectnaam 'Park Vogelenzang'. In december 2019 is het bestemmingsplan vastgesteld door de gemeenteraad. Het kerkgebouw is onderdeel van de herontwikkeling en zal naar verwachting een maatschappelijke functie krijgen.

Bron: <https://www.bloemendaal.nl/projecten/park-vogelenzang-ggz-ingeest>

4.2 Aanbevelingen

Uit de gesprekken met de kerkbesturen is gebleken dat herbestemming voor het merendeel nog niet aan de orde is. De verwachting is dat over 5 jaar meer kerkbesturen in de gemeente Bloemendaal te maken zullen krijgen met mogelijke herbestemming. Deze paragraaf geeft handvatten als herbestemming in de toekomst een rol speelt bij de kerkgebouwen in de gemeente Bloemendaal. Het beschrijft te volgen stappen en diverse herbestemmingsfuncties als werkwijze, zodat voor iedereen duidelijk is waar men aan moet en kan denken, welke partijen te betrekken en wanneer. Het is nadrukkelijk geen verplichting, maar biedt houvast.

4.2.1 Stappenplan

Onderstaand stappenplan begeleidt kerkbestuurders en de gemeente van de overgang van het huidige gebruik van het kerkgebouw naar toekomstig gebruik. Dit plan biedt houvast in het proces en de gesprekken tussen kerkbesturen, de gemeente en andere partijen. In de praktijk moet rekening worden gehouden met bijzondere of afwijkende omstandigheden. Geen herbestemming is hetzelfde, het gaat om maatwerk. Het stappenplan is dynamisch; op basis van ervaringen in de toekomst is het denkbaar dat het stappenplan wordt herzien. Hierna worden de vijf stappen verder toegelicht.

Stappenplan herbestemming

1. Inventarisatie

Kerkbestuur en gemeente bespreken de huidige situatie en knelpunten van de kerk en het kerkgebouw.

2. Verdieping

Onderzoeken naar de monumentale status, staat van het gebouw, beleidskaders, financiën en stakeholders.

3. Keuze herbestemming

Op basis van het onderzoek een keuze maken over de nieuwe functie van het kerkgebouw.

4. Planvorming

Met diverse stakeholders wordt een plan gemaakt om invulling te geven aan de nieuwe bestemming van het kerkgebouw.

5. Afronden

Het plan voor de nieuwe bestemming wordt vertaald naar een voorlopig ontwerp.

Stap 1: Inventarisatie

In deze stap inventariseren de gemeente en de kerkbesturen het gebruik van het kerkgebouw. De inventarisatie wordt uitgevoerd op basis van de beschikbare informatie en gesprekken met de kerkeigenaar. Gezamenlijk worden het huidige gebruik, knelpunten en de staat van het gebouw verkend. Op basis van de urgentie wordt gestart met het herbestemmingsproces. Het samenstellen van een projectgroep kan uitkomst bieden om met de inventarisatie aan de slag te gaan.

Aandachtspunten:

- aantal kerkgangers;
- locatie kerkgebouw;
- financiële situatie;
- stakeholders;
- beschikbare documenten van kerk en gemeente.

Stap 2: Verdieping

In deze stap wordt een verdiepend onderzoek gedaan naar het kerkgebouw. Hierbij wordt gekeken naar de monumentale status, staat van het gebouw, beleidskaders, financiën en draagvlak met alle stakeholders. Op basis van de informatie kan gezamenlijk nieuwe functies van het kerkgebouw verkend worden. Onderzoek naar de culturele historie van het kerkgebouw kan daarnaast inspiratie bieden.

Aandachtspunten:

- monumenten status en monumentale waarde (RCE);
- staat van het gebouw (onderhoud, renovatie);
- financiële analyse (o.a. subsidiemogelijkheden; zie bijlage 2 voor een overzicht van relevante subsidies);
- beleidskaders zoals gebiedsontwikkelingen;
- functies kerkgebouwen (zie kader);
- draagvlak en communicatie.

Stap 3: Keuze van de bestemming

In deze stap wordt op basis van het onderzoek naar het kerkgebouw een keuze gemaakt over de nieuwe bestemming. Belangrijk bij deze stap is de functiewijziging en het communiceren met alle betrokken partijen.

Aandachtspunten:

- conclusies van verdiepende onderzoek;
- nieuwe doelstelling;
- betrekken van stakeholders;
- bestemmingsplan.

Stap 4: Planvorming

In deze stap wordt op basis van het onderzoek naar de nieuwe functie een plan gemaakt voor de nieuwe bestemming van het kerkgebouw. De diverse stakeholders worden betrokken in dit traject. Belangrijk bij de functiewijziging is dat de nieuwe functie past bij de cultuurhistorische waarden van het kerkgebouw.

Aandachtspunten:

- visie op het kerkgebouw;
- activiteiten;
- ruimtebehoefte;
- financieringsplan;
- draagvlak en communiceren;
- duurzaamheid.

Funcies kerkgebouwen

Een veel gebruikte leidraad om de mogelijke nieuwe functies van kerkgebouwen te benaderen bestaat uit onderstaande zes functies. De indeling kan kerkeigenaren, gemeenten en betrokkenen helpen om een beslissing te nemen over de functie van het kerkgebouw.

1. **Religieus gebruik**
Het kerkgebouw zo lang mogelijk behouden.
2. **Meervoudig gebruik**
Het kerkgebouw biedt ruimte voor nevenactiviteiten. Zo krijgt het gebouw een bredere maatschappelijke betekenis.
3. **Publiek gebruik**
Het kerkgebouw houdt een publieke, maatschappelijke functie en heeft op die manier een plek in het dorp of gemeente.
4. **Privégebruik**
Het kerkgebouw kan op verschillende manieren herbestemd worden, maar behoudt het historisch aanzicht.
5. **Tijdelijk gebruik/ leegstand**
Het kerkgebouw kan tijdelijk worden herbestemd totdat er een nieuwe ontwikkeling of koper is die het gebouw wil herbestemmen.
6. **Sloop**
Het kerkgebouw wordt gesloopt als het gebouw geen functie meer heeft en een verouderde staat heeft. Het is de allerlaatste optie als de andere functies niet mogelijk zijn.

Bron: https://www.toekomstreligieuserfgoed.nl/sites/default/files/kerkenaanpak_sudwest-fryslan_17_juni.pdf

Stap 5: Afronden

In deze stap is er een plan gemaakt voor de nieuwe bestemming voor het kerkgebouw. Het plan met de wensen en uitgangspunten wordt vertaald naar een concreet ontwerp. De vervolgstappen kunnen zich richten op een verbouwingsplan, restauratie of andere aanpassingen. In deze stap wordt het proces geëvalueerd met alle betrokken partijen om van te leren.

Bijlage 1: Inspiratie - Landelijke voorbeelden

In stand houden kerkgebouwen

Thema: Terugloop ledenaantal

Voorbeeld: Kerkenraad 'Nieuwe stijl'

In 2018 trok de Hofkerk in Goor landelijke aandacht met een nieuw bestuurlijk experiment. Aanleiding was de landelijke ontwikkeling dat door toenemende ontkerkelijking en vergrijzing steeds minder mensen bereid zijn om zitting te nemen in de kerkenraad.

De kerkenraad is nu verdeeld in twee groepen. De predikant en 5 ambtsdragers zijn verantwoordelijk voor het dagelijkse bestuur, zij komen maandelijks bijeen. De grote kerkenraad bestaat uit 80 ambtsdragers, met een aanstelling van vier jaar, en komt vier keer per jaar bijeen. Resultaat van het experiment is een grotere betrokkenheid en een gedeelde verantwoordelijkheid.

Bronnen:

<https://www.tubantia.nl/hof-van-twente/twents-experiment-met-kerkenraad-van-tachtig-leden-enige-maand-om-te-overleven~af9ad3a8/>

<https://www.protestantsekerk.nl/verdieping/hofkerk-goor-trekt-jongere-kerkenraadsleden-door-kerkenraad-nieuwe-stijl/>

Thema: Plek in de maatschappij

Voorbeeld: Nota PKN "Speelruimte gezocht"

De Protestantse Kerk heeft in 2020 een nota opgesteld met als doel om een beeld te schetsen waar een visie op de toekomst van een kerkgebouw uit kan bestaan.

Deze nota sluit af met een stappenplan om tot een visie op het kerkgebouw te komen.

1. Gegevens van uw gebouw.
2. Gebruik van uw kerkgebouw
3. Draagvlak
4. Beleidsmatige aandachtspunten
5. Het A4'tje

Onder 'Draagvlak' is bijvoorbeeld omschreven:

- Bestaat er een stichting 'Vrienden van de ... kerk' rond dit kerkgebouw of is er een andere manier waarop een bredere kring dan de leden van uw gemeente behulpzaam is bij het behoud van dit kerkgebouw? Ziet u mogelijkheden om de betrokkenheid van het dorp of de buurt bij het kerkgebouw (verder) te versterken?

Veel kerkelijke gemeenten brengen het eigendom/exploitatie van hun gebouw onder in een stichting. In het bestuur van de stichting nemen zowel vertegenwoordigers van de kerkelijke gemeente als leden die maatschappelijk betrokken zijn bij het kerkgebouw deel.

Bronnen: Kerkbestuur, Nota Speelruimte gezocht (2020, Protestantse Kerk Nederland)

Thema: Duurzaamheid**Voorbeeld: Groene en fairtrade kerk**

Dat duurzaamheid niet alleen betrekking heeft op het gebouw bewijst de Ichtuskerk van Colmschate/Schalkhaar (nabij Deventer), welke zich profileert als een groene kerk. De kerk is fairtrade gecertificeerd en de gebruikers zoeken continue naar mogelijkheden om de kerk sociaal en milieutechnisch verder te verduurzamen. De kerk heeft zelfs een werkgroep duurzaamheid.

De kerk maakt gebruik van fairtrade- en streekproducten, preekt over duurzaamheid, doet aan papierloos vergaderen en biedt ruimte voor allerlei vormen van hergebruik en recycling via onder meer inzamelingsacties. Wat betreft het gebouw zijn zonnepanelen geplaatst op het dak, de vloer en het dak geïsoleerd en er wordt onderzocht hoe het kerkgebouw energieneutraler kan worden. Met een subsidie 'klimaatadaptatie kerk' van de gemeente is regenwater geïnfiltreerd in de kerktuin. In dezelfde tuin zijn meer bloeiende planten en struiken aangeplant die bijen en vlinders aantrekken.

Bronnen:

<https://www.groenekerken.nl/kerken/colmschate-schalkhaar/>

<https://www.dumoprestatie.nl/ichtuskerk-in-Deventer/>

<https://www.pgcs.nl/nieuws/ichtuskerk-als-duurzaam-huis/>

Herbestemmen kerkgebouwen

Voorbeeld: Gemeenschap neemt kerkgebouw over

In het Gelderse dorp Klarenbeek moest de katholieke kerk haar deuren sluiten als gevolg van een terugloop van het aantal gelovigen. In 2015 nam een stichting, bestaande uit 300 Klarenbeekse gezinnen, het gebouw over.

Het gebouw is nu een plek waar de gemeenschap elkaar kan ontmoeten. Voor trouwerijen, begrafenissen en bijeenkomsten van verenigingen. Daarnaast is het een plek waar de geloofsgemeenschap elkaar kan ontmoeten. Ondanks dat de kerk is onttrokken aan de eredienst, wordt er toch één keer per maand een bijeenkomst voor gelovigen gehouden onder leiding van de eigen geloofsgemeenschap.

Bron: <https://www.gld.nl/nieuws/2116994/Kerk-dicht-Niets-daarvan-in-Klarenbeek-neemt-het-dorp-het-kerkgebouw-over>

Bijlage 2: Overzicht subsidies

Rijksoverheid

- **Subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM)**

Deze subsidie vanuit de Rijksoverheid heeft als doel om rijksmonumenten sober en doelmatig te onderhouden over een periode van 6 jaar, op basis van een instandhoudingsplan. Vanaf 2019 bedraagt de subsidie maximaal 60% van de subsidiabele kosten. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) beoordeelt de subsidieaanvragen, wijst ze toe (of af) en verdeelt het beschikbare budget.

Bron: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-instandhouding-rijksmonumenten>

- **Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten**

Deze subsidie van de Rijksoverheid bevordert een duurzaam gebruik van beschermde monumenten en van gebouwen met een cultuurhistorische waarde. De regeling voorkomt dat monumenten waarvoor een nieuwe functie lastig te vinden is, langere tijd leeg staan en daardoor snel achteruit gaan. De subsidie draagt bij in de volgende kosten:

- Onderzoek: kosten voor onderzoek naar de haalbaarheid van de herbestemming.
- Wind- en waterdichtmaatregelen: kosten om het bouwwerk in de tussentijd wind- en waterdicht te houden.

Bron: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-herbestemming-monumenten>

Provincie Noord-Holland

- **Restauratie provinciale Monumenten Noord-Holland**

De provincie Noord-Holland werkt aan het behoud van het Noord-Hollands erfgoed. De uitvoeringsregeling restauratie provinciale monumenten Noord-Holland 2019 maakt het mogelijk subsidie te ontvangen voor restauratie van provinciale monumenten in de Provincie Noord-Holland. De subsidie bedraagt 40% van de subsidiabele kosten tot maximaal € 200.000,-.

Bron: https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/R/Restauratie_provinciale_monumenten_Noord_Holland_subsidie

- **Onderhoud provinciale monumenten Noord-Holland**

De regeling is bedoeld voor onderhoudswerkzaamheden die tot het reguliere onderhoud van het monument behoren. Dit zijn regelmatig terugkerende werkzaamheden, zoals bijvoorbeeld schilderwerkzaamheden en gedeeltelijke herstelwerkzaamheden, zoals bijvoorbeeld het plaatselijk/gedeeltelijk herstellen van voegwerk. De noodzaak om onderhoud uit te voeren moet blijken uit het meegestuurd onafhankelijk inspectierapport. De uitvoering van onderhoudswerkzaamheden zijn in de regel vergunningsvrij. De subsidie is voor eigenaren van een beschermd provinciaal monument of iemand die op eigen kosten en met schriftelijke toestemming van de eigenaar onderhoudswerkzaamheden uitvoert aan een beschermd provinciaal monument.

Bron: https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/O/Onderhoud_provinciale_monumenten_Noord_Holland_subsidie#:~:text=De%20uitvoeringsregeling%20onderhoud%20provinciale%20monumente,n,onderhoud%20van%20het%20monument%20behoren

- **Herbestemming, restauratie en verduurzaming monumenten**

Deze subsidieregeling is bedoeld ter stimulering van het behoud van onroerend cultureel erfgoed door middel van herbestemming, restauratie of verduurzaming. Onder onroerend cultureel erfgoed worden alle vormen van gebouwd erfgoed verstaan die door de bevoegde overheidsinstanties als cultureel erfgoed zijn erkend.

Bron: [https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/H/Herbestemming_restauratie_en_verduurzaming_monumenten Noord Holland subsidie](https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/H/Herbestemming_restauratie_en_verduurzaming_monumenten_Noord_Holland_subsidie)

- **Onderzoek duurzaam benutten monumenten Noord-Holland**

Stimuleren van haalbaarheidsonderzoeken naar herbestemming of voorzetting van bestaande gebruik en duurzaamheidstoepassingen van monumenten. Dit om leegstand te voorkomen en daarmee het behoud, de publiekstoegankelijkheid en de duurzaamheid van monumenten te bevorderen.

Bron: [https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/O/Onderzoeken_duurzaam_benutten monumenten Noord Holland subsidie](https://www.noord-holland.nl/Loket/Producten_en_Diensten/Producten_op_alfabet/O/Onderzoeken_duurzaam_benutten_monumenten_Noord_Holland_subsidie)

De hoogste kwaliteitseisen aan onze dienstverlening. Een goed gebouw begint met het beste idee.

Colofon

Datum: 29 december 2021
Auteur(s): Doriene Bakker, Chantal Pieterse en Stijn Stevens

info@icsadviseurs.nl
088 - 235 04 27